

Fonótábor 2025

2025. 06. 6–8.

Leányfalu

Arató Dániel

Emlős-e az egyszarvú? Rutin és extrapoláció konstrukciókon innen és túl

A pszichológiában és a nyelvi feldolgozás terén is évtizedek óta erős a gyanú, hogy az emberi elme (legalább) kétféle eltérő módon dolgoz fel ingereket és reagál rájuk: azonnali, reflexszintű, rutinszerű, nem akaratlagos módon; illetve megfontoltabb, ráérősebb, valamennyire tudatosan vezérelt, elemző módon. Ebből a kétféle kognitív folyamatból vagy működési módból egyes ingerekre akár mindkettő reagálhat – akár eltérően is. Mi van, ha egy nyelvi bemenet hallatán a háttérben futó kétféle feldolgozó folyamat eltérő véleményre jut? Mit kezdünk ezzel módszertani és főleg elméleti szempontból? Hogyan befolyásolja ez kísérleti stratégiáinkat és modellbéli következtetéseinket? Tudjuk-e, pontosan mit kérdezzünk, amikor egy nyelvi forma elfogadhatóságát firtatjuk? És emlős-e az egyszarvú?

Lagos Mátyás

Mondatok nyelvtani elemzése analógiás cserékkel

Az egzempláralapú elméletek szerint a mondatokat úgy dolgozzuk fel, hogy az általunk korábban hallott mondatokhoz hasonlítjuk őket. Pl. a *le van festve a kerítés* mondat feldolgozása úgy zajlik, hogy észrevesszük hogy hasonló nyelvtani szerkezete van néhány már hallott mondathoz (pl. a *be lett csukva az ablak-hoz*), és ezeknek a mondatoknak az analógiájára értelmezzük. De egyelőre nincs jó egzempláralapú algoritmus arra, hogy egy korpuszban egy adott mondathoz hasonló nyelvtani szerkezetű mondatokat találjunk. Az előadásomban ötleteket mondok arra hogy hogyan működhetne egy ilyen algoritmus; konkrétan arról lesz szó, hogy hogyan lehet eldönteni két szóról a korpuszbeli eloszlásaik alapján hogy az egyik kicserélhető-e a másikra, és hogy hogyan lehetne ezt a cserélhetőséget rekurzívan alkalmazni ahhoz hogy bármilyen frázisra megtaláljuk a vele nyelvtanilag analóg korpuszbeli frázisokat.

Pokk Heni

Morfológiai komplexitás és variáció tipikus és atipikus nyelvfeldolgozásban és beszédprodukcióban

A morfológiai komplexitás (alaktani összetettség) a nyelvben azt fejezi ki, hogy egy szónak hány alakja van, és egy szóalak hány nyelvtani funkciót lát el. Például a magyar Webkorpuszban a *fazék* szónak 96 alakja található meg, és van olyan alakja, amely több nyelvtani jelentést is kifejez, mint a *fazekakban* ‘fazék-PL-INE’. Ez az általános meghatározás elfedi azt, hogy ez egy összetett fogalomrendszer, aminek számos értelmezése ismert, továbbá az ebbe a körbe tartozó fogalmak és az ezzel kapcsolatos jelenségek összefüggnek. A jelenséget a magyar nyelvészet is többféleképpen írja le. A magyar nyelvben megfigyelhető komplexitást legtöbbször korpusznyelvészeti eszközökkel vizsgálják. Doktori kutatásom keretein belül kísérletes eszközökkel, tipikus és atipikus beszélők bevonásával közelítem meg a jelenséget, így járulok hozzá a morfológiai komplexitásról alkotott kép finomításához.

Rácz Péter

Az Evangéliumok középkori és kora-újkor magyar fordításainak információsűrűsége

Egy szöveg információsűrűsége azt ragadja meg, mennyire tudjuk a szöveg egyes elemeiből más elemeit megjósolni. Az információsűrűséget kifejező matematikai eszközök összefüggést mutatnak a szöveg olyan nyelvi, strukturális tulajdonságaival, mint a szintagmatikus és paradigmikus összetettség. Ez lehetővé teszi azt, hogy az információsűrűséget, mint a szöveget leíró, általános nyelvi mérőszámot használjuk. Jelen tanulmány az *Újszövetség* első négy könyvének középkori és kora-újkor magyar fordításait veti össze információsűrűség szempontjából. Az eredmények megengednek egy olyan értelmezést, amely szerint az egymást követő fordítások a magyar irodalmi nyelv fokozatos kialakulását teszik láthatóvá.

E GYMÁSTÓL függetlennek tűnő hangalaktani jelenségek egységesen magyarázhatóvá válnak, ha a kommunikációban nemcsak a résztvevő beszélő oldalát (artikulációs nehézség, memorizációs teher stb.), hanem a hallgató oldalát is vizsgáljuk. A bevett zajoscsatorna-modellt feltételezve, a kommunikáció hangzó oldala mindig csak részleges lehet, ezért a kommunikációban olyan formák emergálnak, amelyek minimalizálják a félreértést. Az alaktanban ez sokféleképpen nyilvánulhat meg: (i) homonímia-elkerülési folyamatok révén intraparadigmatikusan (pl. *(én) várnék* a szabályosabb *(én) %várják* alak helyett), ill. interparadigmatikusan (pl. *vörösök* (főnév) vs. *vörösek* (melléknév)); (ii) szavak lerövidülése (pl. a kötőhangzó vagy toldalékeleji mássalhangzók nem megjelenése) vagy akár (iii) hosszabbodása (pl. egyes toldalékeleji mássalhangzók megjelenése). Ezek a jelenségek variációban jelenhetnek meg, de akár grammatikalizálódhatnak is. Ezekben az esetekben a klasszikus nyelvtani tényezők mellett a nyelv használati oldala (gyakoriság, tő hossza, mondattani kontextus stb.) jelentős tényezővé válhat.

Önkényes-e a fonológia?

Az elmúlt 30 év reprezentáció-alapú fonológielméleteinek egyik, a klasszikus iskolával szembeni kritikája, hogy az újraíró szabályok ($A \rightarrow B / C$) nem teremtenek explicit kapcsolatot a szerkezeti leírás és a szerkezeti változtatás között. Ebben a tekintetben B és C közötti kapcsolat önkényes. A fonológiai folyamatoknak viszont mindig van lokális kiváltója és ezt az önkénnytől mentes természetet a formalizmusnak tartalmaznia kell (*Non-Arbitrariness Principle*). Ezen elv értelmezése viszont nagyon széleskörű; az hogy mi számít tisztán fonológiai alternációnak attól függ, hogy mennyire terjesztjük ki ezt az elvet és hogy mit tekintünk fonológiának (már ha ezt egyáltalán meg tudjuk jól határozni). Az előadás a reprezentációs mechanizmusok (terjedés, *trigger-undergoer* dichotómia stb.), a fonológiai folyamatok és maga a fonológiai leírás önkényességét tárgyalja. Ezek tudatában mindezeket elveti, és azt az alternatív utat vizsgálja, amely nem önkényes elvekre és paraméterekre építő struktúrális magyarázatokat ad a fonológiára, hanem egyszerűen a létező fonológiai mintákon tesz általánosításokat.